

ROMANI ROMANES

VÝUKOVÉ MATERIÁLY

PRO SEVEROCENTRÁLNÍ ROMŠTINU

Jan Červenka, Markéta Hajská

Praha 2021

Výuková videa a audia k jednotlivým lekcím jsou online zde:
<https://blogg.sh.se/romstuduni/northcentral-romani/>

Dialogy: Jan Červenka, Iveta Kokyová, Dana Hrušková, David Makula, Ivan Bílý, Martin Gális, Markéta Hajská
Grafická úprava: Daniela Kramerová

Tyto materiály vznikly na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy v rámci projektu s názvem *Romani studies at Universities in Europe: Development and Innovations* podpořeného v rámci programu ERASMUS+, KA 203-Strategic partnership for higher education.

 Erasmus+

ROMANI ROMANES

1. LEKCE

SAR SAL?

VÝKLAD GRAMATIKY:

učebnice Šebková – Žlnayová: Romaňi čhib, lekce 2 (abeceda a pravopis) lekce 3 a 4 (jmenný rod, sponové sloveso, množné číslo, adjektiva), lekce 7 (tykání a vykání).

Poznámka k videu *Servus, sar sal?*

Video je zaměřeno na základní konverzaci, ale obsahuje nejméně 2 kulturní „zvláštnosti“. Jednak není v tradiční komunitě zvykem, aby samotný dospělý muž navštívil samotnou – zejména nepříbuznou – ženu. Dále není zvykem návštěvu nepohostit, a dokonce ani když říká, že má hlad. To ostatně ukazujeme v jiné lekci (viz video „Sar pes tavel o haluški?“). Dávat na návštěvě najevo hlad ale rovněž většinou není považováno za slušné.

ROZŠÍŘENÍ, DOPLŇKY, OPRAVY K UČEBNICI:

1. Abeceda a pravopis (lekce 2)

Zápis některých nářečních hláskových variant se v severocentrální romštině řídí tzv. interdialektním pravopisným principem. Zápis je v pravidlech doporučován vlastně podle hlavního, tedy fonologického principu, ale vztaženého na celou severocentrální romštinu.

1) Zapisují se pak hlásky rozlišující význam, ale naopak se nepišou jejich místní varianty.

Příklad: Většinou se nedoporučuje psát například přidechové *th* ve slovech jako *maṭhi* (moucha), a doporučují se většinové varianty jako *maḥi*.

2) Výrazněji se interdialektní prvek projevuje v dodržování zápisu protikladů *d/dž* a *ṭ/č*. Ten tradičně v romštině existuje a na nemalé části slovenského území (a tudíž i pro mnoho Romů v ČR) je běžný.

Příklady: *d'ives* (den), *džives* (žiješ), *buṭi* (práce), *čučo* (prázdný)

Na druhou stranu na dost velkém území (východoslovenské oblasti Spiš a Šariš), na němž tradičně žije velké množství Romů, tyto protiklady splývají, takže Romové pocházející odtud říkají *džives* = den i *džives* = žiješ, *buči* = práce i *čučo* = prázdný. Naopak v oblasti severního Záhoří (západní Slovensko) zanikla hláska *dž* a říká se tam *gaḍo* (= sedlák, Nerom) a *ḍav* (jdu).

Takže mluvčím romštiny, jejichž rodiny pocházejí z těchto oblastí se může stát, že podle tohoto principu nebudou psát přesně tak, jak mluví.

Příklady: Rom říkající *kerdžom bari buči* bude podle pravidla psát *kerḍom bari buṭi* a Rom říkající *ḍav ko gaḍe* bude psát *džav ko gadže*.

Pozor! Často bývá tento princip nesprávně chápán tak, že se má dle pravidla i mluvit, že tedy představuje zároveň správnější, spisovnější romštinu. Tak daleko však kodifikace nejde, a hlavní autorka i propagátorka pravidel Milena Hübschmannová vždy dodávala, že každý Rom bude tento zápis číst podle svého vlastního nářečí – a je to zcela správné.

Nebudeme však zastírat, že pravidlo není úplně samozřejmé: především je pro člověka, který není zvyklý rozlišovat *d'* oproti *dž* dost

těžké se naučit, na kterých místech se píše *d'* a na kterých *dž*. Proto se interdialektní pravidlo stává jednak častým zdrojem odchylek od pravopisné normy, a jednak opakovaných úvah o zrušení.

V posledních pravidlech pravopisu severocentrální romštiny, vydaných v Bratislavě v roce 2006, a doprovodných publikacích vedoucích k oficiální deklaraci standardizace je ovšem plně dodržován interdialektní princip, a je takto dokonce i poprvé v pravopisné deklaraci nazván.

Otázkou ale zůstávají i hranice tohoto pravidla – postupně se utvrzuje na zmíněné protiklady *d'/dž* a *ť/č*, i když aspiruje i na varianty *d'ives* místo menšinového *gjives*, *pora* místo menšinového *poura* atd atd. Je ovšem možné, že v těchto případech se menšinové varianty nepišou zejména proto, že vzhledem k jejich menšinovosti v současnosti nejsou mluvčí těchto dialektů, kteří by je přinášeli do psané romštiny.)

2. Sponové sloveso (lekce 3)

hin je bezpříznakové (protože nerozlišuje rod), je obvyklé v případě, kdy ze sdělení v pozici tématu rod neznáme, bezpříznakovou sponu tedy obvykle použijeme po neurčitěm ukazovacím zájmenu *oda*, např. *oda hin kher* to je dům

hin-o /*hiň-i* jsou už příznakové, je možné je použít jen tehdy, známe-li už předem (z předchozího kontextu anebo z tématu), o jaký rod se jedná (např. *oj hiňi šukar*). Ve většině případů se příznaková spona s rodovou koncovkou objeví u životného podstatného jména.

Sponu lze vypustit jen ve východních varietách severocentrální romštiny (podobně jako v místních slovenských dialektech), nikoli např. na západním Slovensku.

(dále lekce 4, str. 39)

Rodové koncovky spony mají adjektivní tvar. Tzn. že množné číslo je *hine* pro oba rody stejně jako v přídavných jménech *parne*, *bare* apod.

3. Adjektiva /přídavná jména (lekce 3, str. 24)

K adjektivům je třeba přidat slovo *phuj*, špatný. Je to dost rozšířená varianta slova *nalačho*.

4. Tykání a vykání (lekce 7)

(Str. 56): Tykání a vykání: v první řadě jde o recipročnost tykání a vykání, tedy v tradičním modelu, žijícím dosud u Romů,

cizí starší osoba mladší tyká a ta jí vykává (zatímco v moderní např. české společnosti si navzájem tykají nebo navzájem vykávají). Dále: v plurálu je při vykání sloveso, ale většinou ne např. přídavné jméno (*Aven ajsi lačhi*).

CVIČENÍ:

Cvičení 1.

Prohlédněte si videonahrávku „Servus, sar sal?“, pak postupně přečtete a přeložte přepis dialogu v závěru lekce. Upozorněte sami na tvary, kterým příliš nerozumíte, nevíte, jak jsou utvořeny, zněly by podle vaší dosavadní znalosti romštiny jinak, nebo potřebujete z jiných důvodů, aby se u nich vyučující zastavil a vysvětlil je. Na závěr si po částech prohlédněte opět videonahrávku a opakujte části dialogu po mluvčích.

Cvičení 2.

Odpovězte celou větou na otázky podle dialogu „Servus, sar sal?“

- 1) Kaj hin leskeri romňi?
- 2) Hin lakero rom khere?
- 3) Kaj hino lakero rom?
- 4) Savo hin lakero rom?
- 5) Savi hiňi leskeri romňi?
- 6) Savi hiňi leskeri sasuj?
- 7) Save hine leskere čhave?
- 8) Save hine lakere čhaja?
- 9) Hin leskere čhaja saste?
- 10) Soske džal o Rom imar khere?

Cvičení 3.

Doplňte dle videonahrávky nebo jejího přepisu:

- 1) E Romňi phučel „sar sal“ u o Rom odphenel, hoj _____
- 2) Lakero rom akana _____ khere. Jov _____ het.
- 3) Lakero _____ lačho, buřakro.
- 4) E Marča akana hiňi _____ e Vjerka hiňi _____
- 5) Leskeri romňi _____ aľe e sasuj _____
- 6) The leskero baro čhavo, the o terno hine _____
- 7) Jekh lakeri čhaj _____ imar bari, u _____ igen šukar.
- 8) Leskere čhaja _____ šukar sar _____
- 9) Adaďives hin igen _____ d'ives.
- 10) O Rom imar _____, ta _____ het.

Cvičení 4.

Ptejte se romsky spolužáka a ten vám odpoví pokud možno celou větou (nemusí podle pravdy):

- 1) Jak se máš (máte)?
- 2) Kolik je vás doma sourozenců?
- 3) Jaký je tvůj (váš) otec?
- 4) Kde je tvoje (vaše) babička?
- 5) Kde je tvoje (vaše) matka?
- 6) Jaká je tvoje (vaše) matka?
- 7) Jaká je jeho (její) matka? (Ptáte se třetího spolužáka a on odpoví na základě předchozí odpovědi druhého.
- 8) Jaký/jaká jsem já? (Spolužák povinně odpoví, že chytrý/chytrá).
- 9) Je tvá (vaše) matka hezká?
- 10) Je tvůj (váš) otec silný?

CVIČENÍ:

Cvičení 1.

Prohlédněte si video „Kaj džas, David?“, potom si ve dvojici přečtete přepis dialogu v závěru lekce (tentokrát bez překládání do češtiny). Pak odpovězte celou větou na následující otázky:

- 1) Kaj džal o David?
- 2) Bešel o David andro foros vaj andro gav?
- 3) Kaj bešel e Iveta?
- 4) So kerel lakero rom?
- 5) Keci hin le Davidos čhave?
- 6) Keci čhave hin la Iveta?
- 7) Hin la Iveta cikne čhavore?
- 8) So tavel e Iveta adadžives?
- 9) Savi buťi kerel o David?
- 10) Soske o David imar džala khere?

Cvičení 2.

Podívejte se znovu na video, pedagog ho zastavuje po jednotlivých částech (ideálně po otázce + odpovědi) a zkuste pak ve dvojici repliku co nejpřesněji zopakovat. Pak rozhovor přečtete z přepisu v závěru lekce a po větě překládejte do češtiny. Pedagog opravuje a vysvětluje nejasná místa.

Cvičení 3.

Přeložte do romštiny:

- 1) Mám šest dětí.
- 2) Moje matka má pět dětí: tři chlapce a dvě děvčata.
- 3) Až budu velký, budu mít dvě auta.
- 4) Zítra půjdu nakupovat.
- 5) Můj bratr má hodně peněz.
- 6) Přijdeš zítra?
- 7) Přijdu, jestli budu mít peníze na cestu.
- 8) Nebudeš se bát?
- 9) Ten starý Rom má jen tři děti. Má jednoho syna a dvě dcery.
- 10) Zítra přijdou všichni moji bratři.

Cvičení 4.

Dejte do budoucího času:

- 1) Me som šefos.
- 2) Tu džas khere?
- 3) So taves?
- 4) Tut hin šukar čhave.
- 5) Mira da hin čepo love.
- 6) Miri phen (pes) igen ladžal.
- 7) Savore leskere čhave prastan het.
- 8) Mire dades hin kuč lači lavuta.
- 9) Me kamav la Jolana.
- 10) Soske na džas khere?

PŘEPIS DIALOGU Z VIDEA:

Kaj džas, David?

Iveta: Kaj džas, David?

David: Džav khere.

Iveta: A kaj akana bešes?

David: Kadej. Andro gav.

Iveta: Me bešav akana Hradcoste, oda dureder.

David: He? Mišto.

Iveta: Sar tiri romňi?

David: Lačhes hiňi. A tro rom?

Iveta: Ta, mro rom lačhes. Phirel andre buťi, zarodel lovore, lačhes, sa.

David: Lačhes. Ta mišto akor.

Iveta: Keci hin tut, Dajo, čhave?

David: Trin man hin.

Iveta: He man hin trin čhave. Imar bare hine a imar baba som.

A hin man imar pandž vnučata.

David: Aha.

Iveta: So tavel tri romňi?

David: Goja. A tu so taves?

Iveta: Me adađives tavav zumin the holubki kerav.

David: Lačhes, lačhes. He me oda rado chav.

Iveta: A tu keres buťi akana?

David: He. Kerav buťi kade, na dur, kadej andro sklados.

Iveta: A džal tuke e buťi?

David: Džal mištes. Maj avava šefos... A so adej keres?

Iveta: Ta me kadaj bešav, me užarav pre miro rom. Gelas veraso te cinel. No a sar avla, ta džava leha palis khere.

David: He me mušinav khere te džal, bo e romňi man užarel.

Ta džav khere, no...

Iveta: No, ta akor lačhes. Ta dža Devleha.

David: Tak ačh Devleha, pheňe!

Poznámky k videu

ROMANI ROMANES

3. LEKCE

SAR PES TAVEL O HALUŠKI?

VÝKLAD GRAMATIKY:

učebnice Šebková – Žlnayová: Romaňi čhib, lekce 17 (minulý čas nedokonavý /imperfektum/), lekce 25 (minulý čas dokonavý /perfektum = perfektivum/), lekce 32 (instrumentál).

ROZŠÍŘENÍ, DOPLŇKY, OPRAVY K UČEBNICI:

1. Minulý čas nedokonavý /imperfektum (lekce 17)

(str. 125 a 126): místo pojmu „sloveso *te jel*“ je lépe říkat „spovné sloveso“.

(str. 126, k dialektologické poznámce): tvary na *-áhi* jsou ovšem už jihocentrální romština, čili jiný dialekt, takže je zde berme jen pro zajímavost. Zato *te ovel /te avel* se rozlišuje nejen v tomto dialektu, ale i na západním Slovensku (a tím i na Moravě), což je severocentrální dialekt.

2. minulý čas dokonavý /perfektum = perfektivum (lekce 25)

(už od str. 182) V současné romistické jazykovědě už se neříká perfektum, ale perfektivum.

(str. 182): U sloves 2. tř. je i varianta perfektivních koncovek *-ilom*, *-ilal* atd., jako *darand'ilom*, která je (jen pro zajímavost) někdy spíše perfektivem příslušného slovesa 3. třídy (např. *daral /darand'ol*). Podobně (ke str. 183) existují paralely sloves 1. a 3. třídy: *ačhilom* může ale být i od slovesa 3. třídy *ačhol*. Pak od *kampel /kampil* je *kampila(s)*, od *ušfel* perfektivní tvar *uštilom*, vedle *dživel* je na středním Slovensku sloveso *židol*, a od něj perfektivum *židilom*. Ostatně i na východním Slovensku se říká *predžid'ilom*.

(str. 183): Formulaci „perfektum sloves přejatých“ si jistě sami přeložíte jako „perfektivum sloves xenoklitických“. Není to ale v tomto případě morfologicky zvláštní kategorie, *pisindom* je stejné jako *cindom*, *phend'om* apod.

(str. 183): Je popisováno perfektivum od sponového slovesa - je

ovšem otázkou, zda v oznamovacím způsobu je tak rozšířené... Tady by mohl právě rodilý mluvčí při výuce přidat svou osobní jazykovou zkušenost!

(str. 184): Vhodnější výraz než než „perfektum opakovacích sloves“ by byla formulace „perfektivum násobných sloves“, tzv. iterativa v romštině totiž nevyjadřují totiž vždy opakování v čase, ale někdy i násobnost děje, např. *markerel* – „hodně zbit“, a ne vždy „opakovaně být“.

(str. 184): Protiklad imperfekta a perfektiva je popsán ne vždy jasně. Také by se dalo říci, že imperfektum vyjadřuje, co se dělo, a perfektivum, co se stalo. Čili základní protiklad je v nedokonalosti, průběhovosti ap. v případě imperfekta a naopak ukončenosti v případě perfektiva.

3. Instrumentál /7. pád (lekce 32)

(str. 237): Jen pro zajímavost a srovnání: Koncovka instrumentálu je z původního *-sa*. Tak je zachována například i v olašských dialektech (*phralesa* oproti severocentrálnímu *phraleha*).

Vysvětlení některých obtížnějších tvarů z videa „Sar pes tavel o haluški?“, kterým by žák na úrovni této lekce ještě nerozuměl:

Výrazy *tadol* a *peťol* jsou slovesa 3. třídy, s pasivním významem, patřící ke slovesům *tavel* a *pekel*. Čili *mukav (hoj te) tadol* znamená „nechám to, aby se to vařilo“, „nechám je, aby se vařily“, „nechám to vařit“ apod. Podobně *mukav te peťol* – „nechám to péci“ apod.

CVIČENÍ:

Cvičení 1.

Prohlédněte si video „Sar pes tavel o haluški?“. Zkuste si při něm mimo jiné všimnout nové gramatiky, pak si přečtěte přepis dialogu v závěru lekce. Vaším úkolem je vypsát z rozhovoru nově probírané gramatické tvary a přeložit je:

- 1) Všechny tvary minulého času nedokonavého (imperfekta).
- 2) Všechny tvary minulého času dokonavého (perfektiva).
- 3) Všechny tvary 7. pádu (instrumentálu).

Cvičení 2.

Vypište nebo přečtěte z rozhovoru všechny výrazy týkající se vaření, dejte je do základního tvaru a přeložte.

Cvičení 3.

Dejte do minulého času dokonavého (perfektiva) a запиšte správně dle pravidel romského pravopisu:

- 1) Me kerav bari buťi.
- 2) Miri romňi tavel lačhe haluški.
- 3) Mire čhaja taven zumin the masoro.
- 4) E Gizka chal ke daj.
- 5) Me šoha na marav mire čhaven.
- 6) Soske dikhes pre kaja čaj?
- 7) Amen nič na phenas.
- 8) Me darav pes te marel.
- 9) So keren, Romale?
- 10) Ola terne Roma keren diliňipen.

Cvičení 4.

Přeložte:

- 1) Čírla o Romňija but tavenas haluški ciraleha vaj jarminaha, akana buter udzimen maseha.
- 2) Sar terno me phiravas mira romňaha the mire šougoriha andre škola.
- 3) O gadže kerenas buťi pro maľi le grajenca.
- 4) Soske pijehas sako d'ives lovina?

5) Amaro šefos sako paraščovin phirelas amenca andre karčma.

6) O Roma šegetinenas le gadženge vaš o chaben.

7) Me phiravas mire phraleha andro aver gav pal duj pheňa.

8) Sako kurko phirlas te bašavel jekh phuro lavutaris peskere čhavenca.

9) Pre kadi brigada nič na kerahas, ča pijahas the bavinahas karti le gadženca.

10) Pre zabava has but čhaja, čhavale, soske lenca na khelenas?

PŘEPIS DIALOGU Z VIDEA:

Sar pes tavel o haluški?

Iveta: No av andre, av andre! Av andre, beš tele!

Gizka: No, avlom tut te dikhel, ča...

Iveta: Lačhes, beš tele!

Gizka: No.

Iveta: Kaj salas?

Gizka: Ta somas ke mri daj.

Iveta: Ta so, lačhes?

Gizka: Lačhes.

Iveta: Kava pijes abo čajocis tuke kerav, abo pañi?

Gizka: Na kamav nič. Ma.

Iveta: Hem ara, čhaje. Kerav tuke čajocis, užar, maj anav tuke.

Gizka: Hem pijlom ke mri daj.

Iveta: Hem oda jekh, na bešeha pro čučes. Le ake. Imar cukros tuke čhidom andre.

Gizka: Savoro?

Iveta: Hej. Sa hin andre.

Gizka: Ta lačhes.

Iveta: Pij. He kidav tuke te chal?

Gizka: Na kamav, ma, ma de man. Čaľom ke mri daj.

Iveta: Čhavale, joj ñigda šoha na kamel te chal, sar avel.

Gizka: Ta džanes...

Iveta: Hem kidav tuke. Užar.

Gizka: Ta dikh, savi som thulí.

Iveta: Aľe thulí sal...

Gizka: Hem furt chav.

Iveta: Rajkañi džuvlí sal. Užar, užar, kerav tuke.

Gizka: Hem savore mange phenen.

Iveta: Dikh, so taďom. Haluški siroha. No ča koštin či lačhe.

Gizka: Joj lvet, ma ruš, aľe me na chav ajse.

Iveta: Save chas?

Gizka: Me kamav jarminaha.

Iveta: Ta kerďom le romeske ekstra, udzimen mas andre andre čhidom, jarmin... Užar, kerav tuke aver, užar.

Gizka: Lačhes.

Iveta: Mro rom rado chal kavka, dikhes, jarminaha. Užar, kidav tuke, le!

Gizka: Ta garuves, no.

Iveta: Aľe garuvav, hi, tiro šero. Užar, kidav tuke kavka grulí, no.

Gizka: He masoro mange thov.

Iveta: Hem ma dara, thovava tuke, le, cha.

Gizka: No, čhavale.

Iveta: No ake le, cha.

Gizka: Savo šukar tañiricis.

Iveta: Mri daj man diñas.

Gizka: Hm. He grulí thoves?

Iveta: Hej. Gruľenca kerav. A tu sar keres? Sar keres haluški?

Gizka: Ta me na thovav grulí.

Iveta: A so, thoves bije, bije grulí, hi. Jaj? Ta me kavka kerav.

Gizka: No.

Iveta: Čhingerav... Šun, sar kerav: Čhivav mange olejicis, čhingerav mange cibuľa, čhivav andre, biľarav, mukav te peťol...

Gizka: Fajne.

Iveta: Paľis čhivav upral jarmin. Mukav, hoj te taďol, thovav se-
raha, thovav mange bareder piri...

Gizka: A e jarmin le pañeha, vaj... thoves?

Iveta: Na, phenav tuke, hoj ekstra mange thovav.

Gizka: Sar ekstra?

Iveta: Andre aver piri thovav.

Gizka: No.

Iveta: Te taďol. A paľis mange thovav bareder piri, randav tele o grulí, thovav andre, peršo o grulí mukav te taďol, čhivav lon, paľis, šun: Hinke andro aver čaroro randav tele o grulí, čuchinav, čhivav andre jaro, polohrubo, čhivav, niž...

Gizka: Me thovav hladko.

Iveta: Hladko? Me polohrubo. Šun: mukav te taďol, hoj te aven kovle o grulí, sar imar fejs vraco o pañi, sar kovle o grulí, ta kola čuchimen grulí so hin čhivav andre jaro, mišinav, lav mange kajso cikno loparis, thovav upre, kavka, kavka pro koterora čhingerav, čhivav andro pañi, dzekana mange rozľičhon*.

Gizka: No, hem...

Iveta: Hem oda nane lačhes, aľe oda jekh imar. Muk avka.

Gizka: He kala tuke roz...

Iveta: Hem džanav. Rozgele, no a so, hin lačhe, cha imar.

Gizka: Me chav.

Iveta: Čhiv tuke lon, te kames.

Gizka: Chav, no.

Iveta: Mukav te taďol...

Gizka: Ta igen lačhe hine.

Iveta: Aľe šun: mukav te taďol, imar sar paľis aven upre kola haluškici, he o grulí kovle, lav tele pal e bľacha, thovav pre sera, lav kajso so pes avri kidel koleha o haluški...

Gizka: No džanav, so mišľines.

Iveta: Kajso sar te bi sietkos, no, lav, lav avri, kisitnav mange aver čaroro, lav avri, a mek...

Gizka: Čhavale...

Iveta: ... upral mukav...

Gizka: ... ta ajci grati!

Iveta: No ta! Mušines, na?! Čhivav tele o pañi, čhivav andro koda čaro. A paľis koja jarmin kole maseha lav he čhivav andro kola haluški, mišinav imar, čhivav lonoro, hotovo! Lačhe hine?!

Gizka: Lačhe, fajne.

Iveta: Ta cha!

Gizka: Hem imar chaľom.

*rozpadnou se, rozvaří se

ROMANI ROMANES

4. LEKCE

PEĽAS MANGE JAKHENDAR

VÝKLAD GRAMATIKY:

učebnice Šebková – Žlnayová: Romaňi čhib, lekce 29 (ablativ).

ROZŠÍŘENÍ, DOPLŇKY, OPRAVY K UČEBNICI:

Použití ablativu (8. pádu) trochu připomíná použití lokativu (6. pádu): Zatímco jména obcí bývají ve významu „v obci“ a „do obce“ (kromě některých subdialektů) vždy v lokativu (*Prahate* = v Praze, *Kašate* = v Košicích, *Ustende* = v Ústí nad Labem), obecná jména jako jsou v učebnici uvedena v lekci 26 (*angaľate* – v náručí, *karčmicate* = v hospodě /v hospůdce) jen výjimečně! Ty jsou v naprosté většině vyjádřeny předložkovými vazbami (*andre angali*, *andre karčmica*)

Podobně je tomu v ablativu, i když ne tak výrazně. Používá se opět víc u názvů obcí (např. *Prahatar* = z Prahy, *Kašatar* = z Košic, *Ustendar* = z Ústí nad Labem), kdežto u obecných jmen jsou spíš předložkové vazby (např. *pal o gav*, *andal o gav* = z vesnice), ale není to tak vyhraněné jako u lokativu. Čili tvary jako *gavestar* uslyšíte častěji. **Pozor!** Zatímco u názvů obcí používáme ablativ, u názvů zemí vždy předložkovou vazbu: řekneme třeba *Me som Kašatar*, *pal e Slovensko* (Jsem z Košic, ze Slovenska).

K příkladu na str. 216: *nasvalipen pes latar na chudelas* není ani tolik posun významu, jako to, že „chytit se něčeho“ se prostě v romštině běžně vyjadřuje ablativem.

Pro zájemce a zejména pedagoga následuje rozšiřující výklad o tvoření ablativu a romských pádů vůbec:

Jazyky se podle způsobu tvoření gramatických významů (tedy typologicky) dělí kromě jiného na **syntetické**, které vyjadřují gramatické významy v tom samém slově (např. čeština ve slově *udělám* vyjadřuje v jediném slově 1. osobu, jednotné číslo i budoucí čas), a **analytické**, které je oddělují do jiného slova

(například angličtina *I will do*).

Syntetické jazyky můžeme zhruba dělit na **flektivní** (typicky čeština), které vyjadřují v 1 kumulativním morfému více gramatických kategorií a **aglutinační** (např. turečtina), které shlukují více separativních morfémů, a každý z nich nese jen 1 gramatický význam. Ač žádný jazyk není typologicky čistý, romština poměrně vyváženě kombinuje flektivní a aglutinační přístup, a 1 z příkladů je romský budoucí čas: k flektivně vytvořenému přítomného času (*ker-av*, *ker-es*, *ker-as* atd.), kde 1 koncovka vyjadřuje osobu i číslo, přidáváme separativní morfém *-a*, který označuje jen budoucí čas a kombinuje se se všemi druhy flektivních koncovek. A podobně je tou právě s romskými pády, což si ukážeme právě na ablativu:

Flektivně vytvořený nepřímý kmen (*Rom-ES*, *Rom-EN*) se děje morfémem kumulativním, který kumuluje gramatické významy (mužský rod, jednotné číslo, nepřímý kmen), následuje aglutinace (*Rom-es-TAR*, *Rom-en-DAR*) za pomoci morfému separativního, ve kterém je separován (oddělen) jediný gramatický význam (ablativ). Varianty *tar/dar* se přitom neliší, protože by vyjadřovaly jednotné a množné číslo, jak to může vypadat. Vyjadřují skutečně pouze ablativ, a hláska *t/d* se řídí tím, který hláska předchází: Po *n* následuje *d* a po *s* nebo *a* následuje *t*. Proto máme *Romňatar*, *Romestar*, ale *Romendar*; a také (v jednotném čísle!) *mandar*.

CVIČENÍ:

Cvičení 1.

Přeložte:

- 1) Přijel k nám bratr z Ústí nad Labem.
- 2) Chytil jsem dívku za ruku.
- 3) Zeptej se matky, jestli přijel strýc ze Slovenska.
- 4) Nebojte se Zdeňka, je to dobrý člověk.
- 5) O tom jsem nevěděl.
- 6) Sním jen trochu té polévky.
- 7) Romky rády vaří jídla z masa.
- 8) Jeden z nás udělal hloupost.
- 9) Romové kdysi chodili od vesnice k vesnici prodávat své výrobky.
- 10) Pamatuju si ten film slovo od slova.

- 6) (Lava) na čaloħa.
- 7) Savore Roma (o cikno rukono) asanas.
- 8) Mri čhaj hin pařivali, ladžal pes (o murša).
- 9) O ruv les danderđas (pindro).
- 10) Hin mange phujes, šaj avel, hoj mange peľas (jakħa).

Cvičení 4.

Vyberte z přepisu dialogu „Peľas mange jakħendar“ v závěru lekce nejméně 5 slovíček, která jsou pro vás úplně nová nebo málo známá, nebo alespoň nářečně odlišná od vám známých podob, a vytvořte na ně věty.

Cvičení 2.

Prohlédněte si video „Peľas mange jakħendar“. Podruhé ho pedagog pouští po částech a studenti odpovídají celými větami na otázky (nepoužívejte ještě přepis dialogu ze závěru lekce):

- 1) Kana peľas la Šukake jakħendar?
- 2) Džanel e Šuki, kastar lake peľas jakħendar?
- 3) Prindžardas e Maňa, kastar peľas la Šukake jakħendar?
- 4) Kastar sikhľilħas e Maňa te kerel jakħendar?
- 5) Soħa kerlas la Šukakeri baba jakħendar?
- 6) Dži keci rachinel e Maňa?
- 7) Sar pes kerel jakħendar šabľikenca?
- 8) So pes kerel ole paňeha, so laħa keren jakħendar?
- 9) Šegetindħas e Maňa la Šukake?
- 10) So phenel e Šuki opre?

Cvičení 3.

Dejte výrazy v závorce do správného tvaru.

- 1) O Štefis chudňas (peskero phral) nevi čhuri.
- 2) Paš o automati geľľom avri (o love).
- 3) La pheňake peľas (jakħa), no na džanel (ko).
- 4) Me som bareder (miro phral).
- 5) O phuro Gejzas man vičinlas u chudňas man (vast).

PŘEPIS DIALOGU Z VIDEA:

Peľas mange jakhendar

Šuki: Jooj, avka nalačhes mange!

Maňa: Ta so hin tute, čhaje?

Šuki: Peľas mange jakhendar.

Maňa: Ta kaj salas? So kerehas, čhaje?

Šuki: Somas andre karčma, te chal.

Maňa: Jaaaj, ta imar džanav, jakhendar tuke.

Šuki: Jakhendar, hem phenav tuke.

Maňa: An kerav tuke! Kerav tuke jakhendar.

Šuki: No ča ker mange!

Maňa: Kerav tuke jakhendar, maj dikheha, maj tut predžala!

Šuki: No ča, ker mange!

Maňa: An o vast, he dikh.

Šuki: Jooj.

Maňa: Dikh, mri sasuj, joj man kada sikhadaš, sar pes kerel jakhendar.

Šuki: E baba kerlas šablíkenca.

Maňa: Šablíkenca kerelas?

Šuki: No.

Maňa: Džanav, no aľe me tuke sikhavava, sar man sikhadaš miri sasuj, e ňeboško.

Šuki: No ča ker imar!

Maňa: He dikh! Užar dikhav či tuke...hiii, jakhendar tuke, imar čujinav – aňi jekh, aňi duj, aňi trin, aňi štar, aňi pandž, aňi šov, aňi eľta, aňi ochto, aňi eňa, aňi jekh, aňi duj, aňi trin, aňi štar, aňi pandž, aňi šov, aňi eľta, kavka cirdav tuke avri. An o dujto vas - aňi jekh, hiii, hin tuke jakhendar, aňi duj, aňi trin, aňi štar, aňi pandž, aňi šov, aňi eľta, aňi ochto, aňi eňa - aňi jekh, aňi duj, aňi trin, aňi štar, aňi pandž, aňi šov, aňi eľta, aňi ochto, aňi eňa. Maj tuke predžala, maj dikheha. Nooo, oda so chahas, pre tute

dikhenas.

Šuki: Nalačhes mange, dilostar.

Maňa: Užar, aňi jekh, aňi duj, aňi trin, aňi štar, aňi pandž...

Šuki: He praškos chalom.

Maňa: ...aňi šov, aňi eľta, aňi ochto, aňi eňa... Kada nalačhipen pal tute tele lav, sa het! Devla thov pre late o vastoro, hoj te avel lake feder. No imar, maj dikheha, maj tut predžala, feder tuke avla.

Šuki: Jooj, paľikerav tuke!

Maňa: Bo, sar mange kavka kerelas kavka mri sasuj, mindar pro than somas. Deš minuti, mindar. Avla tuke feder, ma dara!

Šuki: No, čirla mange ňiko na kerdaš kavka.

Maňa: Jakhendar?

Šuki: Jakhendar, no!

Maňa: He dikh, hin kajse džene, so keren kavka pro vasta jakhendar a hin kajse džene, so keren šablíkenca, hoj labaren o šablíka he ginen tiš. Mušinel te avel eňa.

Šuki: Eňa šablíki labarde.

Maňa: Hi, he čhivkeren andro paňi, andre kuči paňi, he vareko kavka lel, keci perel tele abo keci avel upre o šablíka, ajcivar hin tuke jakhendar. Ta kavka keren a me kada na kerav. Me, me džanav te kerel kavka pro vasta, le vastenca, sar man sikhadaš mri sasuj.

Šuki: A o paňi, koda paňi palis čhiven avri?

Maňa: He koda paňi, ňiko na šmejinel olestar te pijel.

Šuki: ...pijel.

Maňa: Mušinel pes te čhivel avri.

Šuki: No, dikhes? Imar feder mange!

Maňa: No, dikhes, hoj pregeľas tut.

Šuki: No, lačhes, no paľikerav tuke.

Maňa: Nane vaš soske.

Poznámky k videu

CVIČENÍ:

Cvičení 1.

Dejte následující věty do kondicionálu irealis, tedy vyjádřete podmínku v minulosti nebo jinou neuskutečnitelnou podmínku:

- 1) Me bi ñigda šoha na maravas džuvľa.
- 2) Te bi avavas barvalo, davas tuke miro motoris.
- 3) Te kerava pohovoris, lena man andre buťi.
- 4) Miro dad šoha na čorela aňi koruňica.
- 5) Te bi khelavas avri milionos, davas bi jepaš la dake.
- 6) Te na ela mariben (vojna), phirena savore amare čhave andre škola.
- 7) Te na keraha ñisavo diľňipen, na phenena amenge aňi jekh phuj lavoro.
- 8) Jon pre tute šoha na bisteren.
- 9) Jov hin ajso ladžangutno murš, hoj bi pes ladžalas the angle phuri džuvľi.
- 10) Te mandar phučena, phenava savoro.

Cvičení 2.

Najděte v dialogu (přepis je případně v závěru lekce) co nejvíce (nejméně 5) přejímek z češtiny či slovenštiny, které dokážete nahradit romštějšími výrazy, ať už jde o zažitá slova, nebo slova (relativně) nově vytvořená z romských základů, nebo slova vytvořená takto vámi, nebo méně nápadné existující přejímky. Taková nahrazení si můžete vyzkoušet i ve videodialozích z jiných lekcí.

Cvičení 3.

Prohlédněte si video „So bi kerđomas...“ a snažte se ho za vzájemného doplňování převypravovat. Nesnažte se přitom vyhýbat kondicionálu irealis a nahrazovat ho jednoduššími tvary.

Cvičení 4.

Vyslechněte znovu pečlivě dialog na videu „So bi kerđomas...“ a doplňte následující věty (ideálně při tom nahlížejte co nejméně do přepisu dialogu v závěru lekce):

- 1) Bo dživav čores, peršo mange kerđomas _____
- 2) So _____, _____ mek kajse čoren vareso.
- 3) O David bi _____ karčma u le Ivaňis bi kerđahas _____
- 4) _____ mange leťenka andre _____
- 5) Miri _____ uľahas rado, kerđahas baripen, že _____
- 6) _____ andro kher kajso _____, hoj te na faďinas.
- 7) Le Ivaňiske igen kampil _____, bo leske upral _____ andro kher.
- 8) A te imar upre kerđahas _____, ta peske diňahas the _____
- 9) _____ tuke he rukonoren, _____, kachňen, sa?
- 10) So _____, diňomas la Marketake, _____ cinel peske atelieris.

ROMANI ROMANES

6. LEKCE

KASKERO HINO, KASKERI HIŇI?

VÝKLAD GRAMATIKY:

učebnice Šebková – Žlnayová: RomaŇi čhib, lekce 33 (genitiv).

ROZŠÍŘENÍ, DOPLŇKY, OPRAVY K UČEBNICI:

1. Použití genitivu po předložce

V češtině či slovenštině, čili kontaktních jazycích probíraného romského dialektu, je gramatický význam vyjádřen kombinací předložky a pádu (*stůl /na stůl /na stole - o stůl /o stole*). V romštině je ovšem nositelem gramatického významu buď jen pád, nebo jen předložka. Pádový tvar následující po předložce je určen jen jakýmsi gramatickým pravidlem bez vlastního významu, pád je tu svým způsobem „do počtu“. O tom svědčí například fakt, že s determinatem (členem, zájmenem...) je po předložce nominativ, kdežto bez takového determinantu lokativ (nebo po předložce *vaš* dativ či po předložce *bi* právě genitiv), a to prakticky v tom samém významu: srovnej *bi o phral*, *bi miro phral*, *bi phraleskero*. Při použití pádu bez předložky je potom naopak nositelem gramatického významu logicky sám pád: např. *le phraleskero*.

A právě v učebnici na straně 255 není rozlišena gramaticko-kombinatorická funkce pádu (po předložce *bi*) a gramaticko-sémantická funkce, tedy to, kdy je pád v bezpředložkové vazbě skutečně nositelem gramatického významu.

2. Duální povaha romského genitivu

K výkladu v učebnici na straně 251 je třeba zdůraznit duální, dvojnou povahu romského genitivu: Jde na jedné straně o genitiv daného jména, jednak svým způsobem adjektivum. Proto je tu také genitiv součástí dvojího paradigmatu:

Například tvar *le phralengero* je jednak pádem slova *o phral*, čili

tvoří soustavu s tvary *le phrales*, *le phraleske*, *phraleja!* atd., jednak je přivlastňovacím (posesivním) adjektivem, čili tvoří soustavu nejen s tvary *le phraleskeri*, *le phraleskere* atd., ale dále se i skloňuje: v samostatné pozici například *le phraleskerenca* atd. To pak umožňuje řetězec genitivů vzájemně se shodujících koncem prvního a začátkem druhého: např. *le phraleskera romňakere čhavendar* = gramatická shoda je *le + phral-*, dále *-era + romň-* a dále *-ere + čhave*. V jednom tvaru slova se nám tedy vyskytuje dvojí morfologicky identifikovatelný tvar. Obdobně fungují přivlastňovací zájmena: jednak jsou to genitivy od zájmen osobních (proto se u nich také používají po předložce *bi*) a jednak jsou to přivlastňovací zájmena a jako taková se dále skloňují.

CVIČENÍ:

Cvičení 1.

Odpovězte celou větou dle kontextu za sebe, nebo za postavy z částečného rodokmenu na diagramu na další stránce (neodpovídejte prosím obecnými výrazy typu *bačis*, *papus*, ale vyjádřete celý vztah, například *le dadeskero dad apod.*):

- 1) Micak, kaskra čha iľal romňake?
- 2) So hin e Maňa le Gejzaske?
- 3) So hin o Feris la Maňake?
- 4) Kaskera čhakeri čhaj hin le Arturiskeri romňi?
- 5) Artur! Phen, kaskra čha iľal romňake!
- 6) So hin o Cikno la Korajakhake?
- 7) Keci čhave hin la Micakuskera angluňa čha?
- 8) Keci čhaja hin le Gejzaskere bare čhas?
- 9) Kaskere čhaja hine e Andreja the e Maňa?
- 10) Šun, Bugoš! Kaskro sal?
- 11) Haňo! So hin tuke e Manuela?
- 12) Korijakh! Ko hin o Parno?
- 13) Fiľku! Tu sal le Gejzaskero čhavo?
- 14) Andrejo! O Baro Dand hin tuke fameľija?
- 15) Kaskre oda čhave, o Cikno the e Kaľi, Marčo?

Cvičení 2.

Doplňte dle částečného rodokmenu na diagramu:

- 1) O Piťus hin le Štefis _____ dad _____ phral.
- 2) E Manuela hin l _____ Artur _____ čhaj the l _____ Micak _____ čha _____ čhaj.
- 3) O Gejzas hin l _____ Kaľ _____ prapapus, jov hino la _____ da _____ da _____ dad.
- 4) O Parno hin la Andrejake bratňakos: jov hin la _____ da _____ phral _____ čhav _____
- 5) E Marča hin l _____ Kor _____ da _____ da _____
- 6) Fiľku! Ko tuke o Bugošis? Ta mi _____ da _____ phral _____
- 7) Hin o Micak l _____ Marča _____ čha? Na, jov hino la _____ čha _____ rom _____
- 8) So hin e Manuela la Jarkake? Ta joj hiňi la... rom...

- pheň _____ čha _____ čha _____
- 9) O Baro Dand, o Feris the o Piťus hin l _____ Štefis _____ bača. Jon hine les _____ dad _____ phral _____
- 10) O Cikno hin l _____ Maňa... čha..., la Šuk... vnukos the l _____ Marča _____ pravnukos. Sar pravnukos? Ta jov hin la _____ čha _____ čha _____ čha _____
- 11) O Dilino hin l _____ Štefis _____ dad _____ pheň _____ čha _____
- 12) E Kori Jakh the e Haňa hine bibija la Andrejakere. Jon hine la _____ da _____ pheň _____
- 13) O Bugošis hin le Cikh _____ bačis, jov hin les _____ da _____ phral _____
- 14) Šun, Cikno! Ko tuke o Gejzas? Ta jov hin mir _____ da _____ da _____ dad _____
- 15) E Kaľi hin l _____ Marč _____ čha _____ čha _____ čha _____

Cvičení 3.

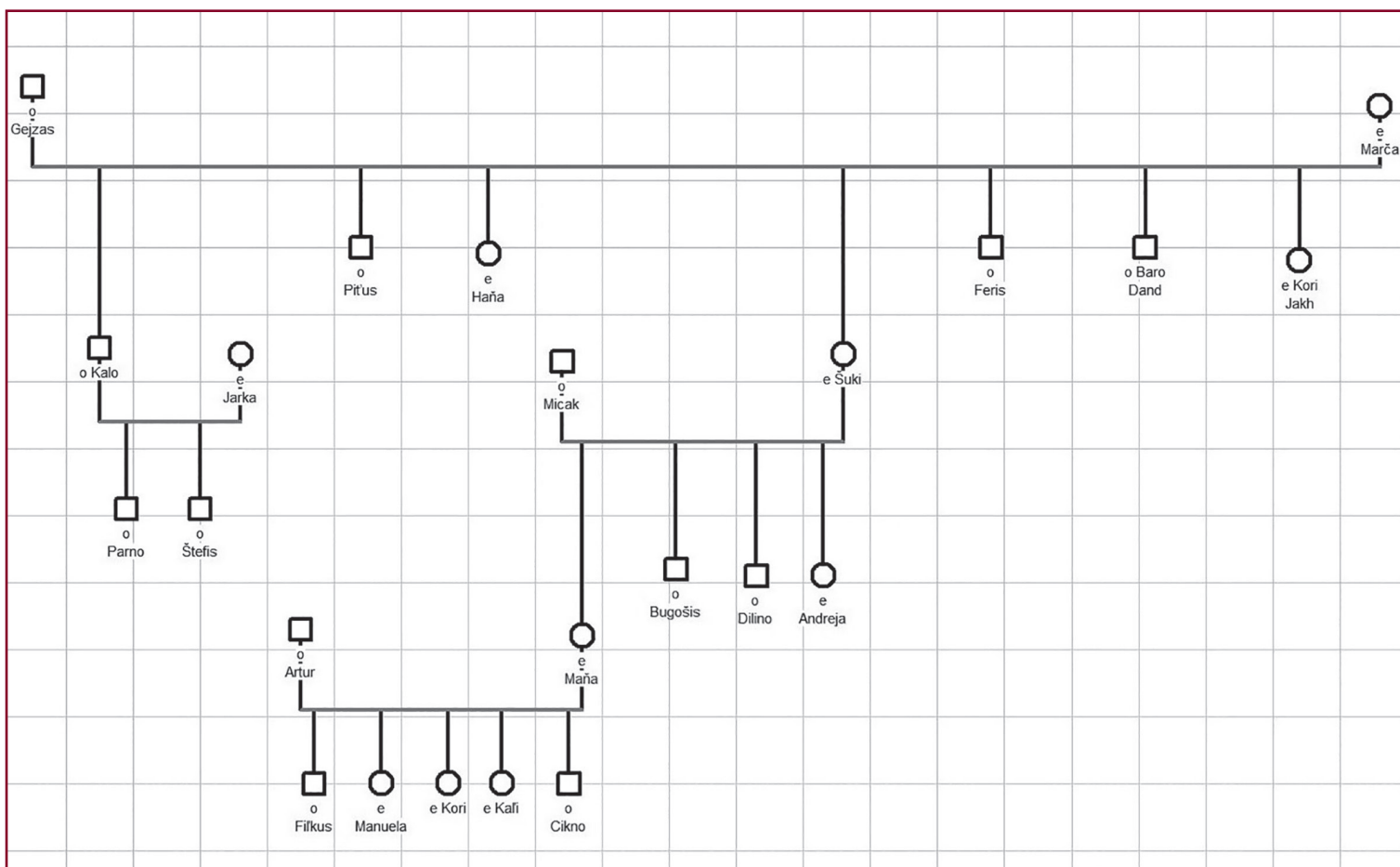
Dejte výrazy v závorce do správného tvaru:

- 1) Me som nasvalo, ta jon džan te bavinel futbalis bi (me).
- 2) Oda hin (amen) škola.
- 3) Bi (tu) na džas, tu sal (amen) phral!
- 4) Kada sa hine (o Ferkus) čhave?
- 5) O Jožkus has čhavo (o primašis).
- 6) Joj hiňi barikaňi, bo hiňi čhaj (o profesoris), (joj) dad hin čačes profesoris.
- 7) Oda Romoro hin (miro phral) čhavo.
- 8) Oda hin (tumen) motoris? Na, nane (amen), hin (mro phral).
- 9) Kada Rom pre fotka hin (miri čhaj) rom u paš leste hine (jon) čhave.
- 10) Kaj (tu) piraňi? Ke (joj) daj.
- 11) Miro baratos hin (e učitelka) čhavo.
- 12) (Jon) škola hin dur.
- 13) Jon na aven, imar hin nasig, ta džas bi (jon).
- 14) Amen savore sam (o lavutara) čhave.
- 15) Ola čhave hine (joj) phrala, ča o cikno hin (joj) bratňakos.

CVIČENÍ:

Cvičení 4.

Prohlédněte si videonahrávku „Kaskero hino /Kaskeri hiňi“, pak postupně přečtete a přeložte přepis dialogu v závěru lekce. Vyučující přitom komentuje každý genitivní tvar (včetně přivlastňovacích zájmen) a vysvětluje, jak je utvořen. Zhruba od poloviny textu (tedy zhruba od věty *Ake kada dikh, save muja kerel*) rozebírají genitivы studenti. Na závěr si po částech prohlédněte opět videonahrávku a opakujte části dialogu po mluvčích.



PŘEPIS DIALOGU Z VIDEOA:

Kaskero hino, kaskeri hiňi?

Pheň 1: Dikh, pametines kaja fotka?

Pheň 2: Kaja fotka pametina.

Pheň 1: A džanes, k'oda, kada?

Pheň 2: Hem oda amaro dad.

Pheň 1: Dikhes, ake kadaj leskeri pheň, e Pača, ake...

Pheň 2: Ta pre kaste sikhaves, kadaj hiňi!

Pheň 1: Hem – hem kadaj sikhavav.

Pheň 2: No, no.

Pheň 1: A kadaj hiňi oda – la Pačakri čaj, kaja...

Pheň 2: Nane.

Pheň 1: Hem oda lakeri pheň... mmm... čaj! Lakri čaj.

Pheň 2: Ta me na džanav.

Pheň 1: Hi! A kaja – k'oda? Imar pobisterdžom.

Pheň 2: Oda e gadži, so lenca kerna... mmm... so kerlas le čhavorenca, na?!

Pheň 1: Hi, a sar pes vičinelas? Me imar pobisterdžom.

Pheň 2: Všetěčková.

Pheň 1: Všetěčková. Jaj. Ake...

Pheň 2: A kada lakro rom has.

Pheň 1: Jaj, kada gadžo. A dikh ake, kada mre dadeskro kamaratos... A kaja, kaja hin leskere phraleskri čaj... Ake kala, dikhes? A kada, so kadej bešel, kada ciknoro, oda kaleskero čajvo. A ake kaja romňi.

Pheň 2: A tu savoro pametines!

Pheň 1: Hem me pametina, me džanav, somas čajori, ađe džanav, pametina man... He dikh ake kaja, dikhes? Ta imar... imar bari hiňi, imar akana phuri hiňi. A lakra čakri čaj, oda sar te bi lakri vnučka, akana phirel pre sredno škola, kadej Praha. Me la prindžarav. Džanes ko? E Ema, e Dana Ema – kaja!

Pheň 2: Čhavale!

Pheň 1: `khes, cikňorori. Imar...

Pheň 2: Imar dikhes pre kaja?

Pheň 1: Heej,

Pheň 2: Hmm.

Pheň 1: Ake kada dikh, save muja kerel. Kales prindžares, na? Oda kaskero čajvo, kada?

Pheň 2: Užar, sikhav mange. A oda kada tiš leskro phral, kaleskro.

Pheň 1: Hej.

Pheň 2: Hej.

Pheň 1: Keci has leske kadej, mišlines?

Pheň 2: Dvanact roki.

Pheň 1: Dešuduj... Jaj, phendžomas bi buter, hoj leske... Kaja... A ke kada k'oda, ko bašavel pre kaja harmoňika?

Pheň 2: O Jorgis.

Pheň 1: O Jorgis.

Pheň 2: Oda Smižaňatar o Rom.

Pheň 1: Hej, me les prindžarav. Me džanav, ko. Lačhes phenes... Ake kales na prindžarav... Ale kavka te pes les, ta savore peske andre familija sar te bi perenas.

Pheň 2: Hem no imar akana hi, bo savore... has len čajvo, na, ta...

Pheň 1: Hi, lačhes phenes, ake kalakri čaj iľas... sar te bi geľas romeste ake...

Pheň 2: ...kaleske andre familija.

Pheň 1: ...andre... hi, lenge andre familija. Bo leskro čajvo iľas...

Pheň 2: ...lakra čha.

Pheň 1: Lakra čha, hi.

Pheň 2: No.

Pheň 1: Lačhes phenes... Ake dikh kada... kada hin mre čajskro čajvo, o Stankus, ake, ake kada dikhes, akadaj.

Pheň 2: Jaaaj, dikh savo šukaroro, sar rakloro.

Pheň 1: He dikh akana: la čakri čaj, kaja, e cikňi.

Pheň 2: Hm, oda blondina, čajje!

Pheň 1: No imar kala fotki imar savore sa, imar man buteder nane, no.

Pheň 2: Jooo...

Poznámky k videu

CVIČENÍ:

Cvičení 1.

Vyslechněte si audionahrávku „Karačoňa-audio“, potom si přečtete následující zadání a při opakovaném poslechu vyplňte dle romských zadání následující cvičení 1a + 1b:

1a:

Kiden avri najfeder, najčačeder pheniben u keren paš leste kerestocis:

1. O Roma líkeren Karačoňa:

- korkore pestar
- bo hin kada krestfiansko svatkos
- bo o gadže pes poscinenas
- o Rom so kada vakerel na džanel soske

2. E Luca sas:

- leskeri romňi
- leskeri baba
- varessavi figura, so laha daravnas le čhavoren
- e Romňi, so bešelas paš lende

3. O čhavore angle Velíja chanas:

- thulo mas the peke bandurki
- bandurki vaj mačhoren
- nič, bo pes poscinenas
- thud

4. Tataršfiko (tataršfikone) arestar pes pre Karačoňa kerlas:

- pišot
- pohanka
- marore
- masoro

1b:

Phenen pale charnones (najbuter efa lavenca!):

- Paš soste sas kada vakeriben (savi sas najbareder tema)?
- Soske o Roma akor na chanas?
- Ko kerlas o stromikos?

Cvičení 2.

Poslouchejte znovu audionahrávku (případně po částech) a doplňte podle ní věty:

- E baba čhivelas pal o kher _____
- Amen o čhave _____ kaj te na zavadzinas.
- Amen o čhave kidahas pal o stromikos _____
- Te iľamas ča o cukrikos, ta _____
- Thud šaj pijľam _____
- E baba _____ tavenas te chan.
- Tavenas kolocimen fasuľa _____
- O kalo tataršfiko aro pes thovel ko _____
- O masoro sas _____ o gadžo delas.
- A kada pes kavka kerlas _____

Cvičení 3.

Prohlédněte si video „Karačoň“ z této lekce.

Pak s pomocí přepisu dialogů odpovězte na otázky rozvíjenými větami:

- Kaj džalas o Rom pre Karačoň peršo?
- Sar pes pherasestar urelas?
- Has terneder vaj phureder sar leskere phrala pheňa?
- So andre famelíja tradičnones chanas?
- So denas te pijel le čhavorenge?
- Džanelas leskero dad te bašavel?
- Pre soste bašavlas do Rom, so vakerel?
- So len denas, sar bašade paru giľa?
- Kaj len dine ča kukurica?
- So peske pre Karačoň vinšinenas? (Na mušinen te phenel savoro.)

Cvičení 4.

Převypravujte romsky vyprávění zachycené na videu, snažte se o podchycení nezáživnějších míst, pedagog vás bude doplňovat a dávat doplňující otázky. Krátce přibližte, v čem byly Vánoce popisované v audiokázce jiné, než ve videokázce.

PŘEPIS DIALOGU Z VIDEA:

Karačoň

Dežis: Sar ke tumende sas pre Karačoň, sar kernas e Karačoň?

Štefis: Joj, more, na džanav sar ke varekaste, afe amen džanas šukar(es) te bavinel. Ame keras kavka, afe...

Dežis: Sar? No, phen!

Štefis: Amen keras kavka.

Dežis: Šunav tut.

Štefis: No ta mek sar dživlas mange e daj, o dad, ta džahas peršo ko dad, ke daj. Bešahas odoj činoro, pobavinahas pes. Kerahas pherasa. No, sar dživlas mange mek o phral, o phureder, palis džahas ke kada phral, ode pes pobavinahas činoro, kerahas pherasa. Uravas mange o viganos, uravas topanki džuvlíkane, keravas mange bala, že somas phari...

Dežis: Avkes kerehas, he?

Štefis: Avkes keravas.

Dežis: Ajse pherasa.

Štefis: Kerahas pherasa. No a me somas nekterneder. Palis džahas ke pheň. Odej pobešahas. No a me somas nekterneder, palis avenas ke mande. No odoj bešahas dokonca ži tosara.

Dežis: Aha.

Štefis: No ode palis mar me len bavinavas, uravas man o roklí, keravas mange bala, malínavas man. Topanki mange uravas...

Dežis: A šukar salas, hej, čaj, akor?

Štefis: Ta, vičinenas man Isabela.

Dežis: Isabela tut vičinenas dokonce?

Štefis: He. No, a ta kerahas...

Dežis: A so koda, a so tavnas kajso?

Štefis: No, ta... Amen hin kajsi tradicija, pre Karačoň, že harmin musaj te jel, b'oda harmin, Karačoň, oda mušinel te avel.

Dežis: He, he.

Štefis: No, harmin, tradicija amen has harmin, kerahas e... šalatos, kerahas vajičkovo, mišinahas, grulengero mišinahas, ko kamelas vajičkovo, ko kamelas zemiakovo... abo grulengero, sar pes phenel romanes.

Dežis: A s'oda hin armin?

Štefis: No, harmin. Les, cines harmin, oda hiňi...

Dežis: Šutlí alebo gulí?

Štefis: No tak, mek... Amari tradicija, amen keras kavka, že las jepaš šutlí armin, jepaš kajsi armin, hlavkovo lahas, no a lahas, mišinahas, a kerahas andre, čivahas andre kolienka, kolbasi domaca, marchva, kajso, zelenina, papriki, kajso čivkerahas andre. No, ta-đolas, mišinahas, no, thovkerahas po taniara, chalas pes. No a le čhavage, o čhavore, kajse, so has cikne, tak lenge cinahas đetska šampaňske. Sar has nevo berš. Užarahas, no ta pijahas. No imar sar chibilas minuta, oda minuta, džahas savore avri peske. Oda andro

kher našti aves, bo mušines avri te džal. No ta džahas peske avri, čerkinahas peske, dahas peske o vasta, čumidahas pes. No a pes prosté bavinahas, sar pes patrinel. No ta na džanav, sar aver.

Dežis: No a he bašavnas, na? Tiro dad džanelas te bašavel, na?

Štefis: No, o dad avlas, leskeri partija, o murša bašavkernas het! No a me lenge gilavavas, a me lenca bašavavas tiž pro bubna. Me lenca bašavás pro bubna. Me phirkeravas le dadeha pal o gadže pro hostíni, te bašavlas o hostíni, džahas ko gadže. Zabašavahas duj trin gilora, denas amen love, dva sto, tri sto korun, zakuski, denas amen. Phaba.

Dežis: Ta pre Karačoň, na, ode sar džahas, vinšinehas u denas tut.

Štefis: Či Karačoň, či has kajse b'oda khere kajsi tradicija hin, že sar hin hostína... No ta afe vareko, šun kadaj so kerđa, so mange ačhiľa mekh jekh pripados. Že has Jarovňicate hostína, me na džanav, či džanes, s'oda hostína?

Dežis: Džanav, džanav, džanav, s'oda hostína. Ta džanes...

Štefis: Ta ačhiľa mange pripados, a me mišlindom, že geľom... geľam ke jekh Rom te bašavel, no tak mišlindom, že amen dela kolbasi, kajso te chal, že kavka, harmin abo so.

Dežis: A so diňa tumen?

Štefis: A jov pre hostína, more, kukurica diňa amen te chal!

Dežis: Mišto! Ta he odi lačhi!

Štefis: Kukurica. No aj tak chaľom e kukurica, afe palis man o per dukhalas. No imar ilom vera, že imar kukurica na chava.

Dežis: Akorestar na chas kukurica.

Štefis: Akorestar na chav.

Dežis: No ta sem he, kavkes mišto.

Štefis: Afe romano tradično chaben hin, Romengero, haluški grulenca, haluški ciraleha, oda hino, so amen phenas, amen phenas, so amen... amare Roma phenas, po grulenca phenas, oda hin... Abo grulenca, abo ciraleha, oda jekh, amen phenas, betonos.

Dežis: Betonos...

Štefis: Tak oda imar amari tradicija, chaben, haluški.

Dežis: A džanes te vinšinel?

Štefis: Džanav. Me tuke šaj zavinšinar.

Dežis: No ta vinšin, no, mange, dava tuke vareso.

Štefis: Takže, te hin Karačoň, no ta pes phenel kavkes: del pes o vas...

Dežis: Dav tuke, bachtalo t'aves.

Štefis: A phenel pes: Me tuke vinšinar te aves sasto, bachtalo, la romňaha, le čhavenca, hoj but love tut te avel, hlavňe o sastípen, nič tuke andro kher te na chibinel, sar pes phenel, mek aňi kropka lon, šťastie, hlavňe šťastie, kaj džaha, pre dojekh krokos šťastie, bachtalípen te avel tut, a ňigda, ňigda v živoce kaj te na aves nasvalo, aňi tu, aňi tri romňi, aňi tire čhave. A andro kher furt te jel bach a sastípen. *Pochválen Ježíš Kristus.*

Dežis: Na veki... Palíkerav tuke, Roma.

ROMANI ROMANES

8. LEKCE

ANDRO PARKOS

CVIČENÍ:

Cvičení 1.

Přeložte věty s kombinací obtížnějších gramatických kategorií:

Býval bych se jich bál, ale stejně bych byl nechtěl, aby měly děti jejich sestry problémy.

Až budu velký, nebudu chtít být tlustý.

Potřebuješ kouřit a pít pivo. Ne, to díky Bohu nepotřebuju.

Potřebuju být při smyslech.

Býval bych chtěl, aby neměli děti, ale teta bratra mé zlaté matky by je stejně nebyla začarovala.

Cvičení 2.

Najděte 6 chyb či problematických míst ve videoukázce, můžete používat přepis dialogu v závěru lekce.

Cvičení 3.

K předchozí videonahrávce utvořte 8 vět vyjadřujících pomocí kondicionálu irealis alternativy příběhu.

Příklad: Kdyby byla žena netratila peněženku, nebyli by se poznali.

Cvičení 4.

Přečtěte si následující text a podle něj vyplňte následující test:

Andre India sas le Romengere dadengeri pašes familija o **sapvale**. O sapvale hin jekh phurikaňi džatŕi (kasta), so

dživenas andre India mek angl'oda, sar odoj 1500 berš anglo Kr. demade andre o arijska Indoevropana. O sapvale dživen andre India dži adadžives. Chuden bare, bare sapen andro džungli, sikhaven len „te khelel“, o nipos pr'oda dikhel u čhiven lenge churdore lovore. O Evropaňa len vičinen „fakiri“ - aľe kada nav hin chochado, o sapvale les na chasňaren.

Kajča o sapvale na keren ča tijatros le sapenca. Bareder hin oda, hoj on džanen perfekt te sasťarel sapeskero danderipen. Te varekas danderel sap - andre India pes kada ačhel but - oda dženo na džal andre špitaľa, džal pal varesavo sapvalo (te bešel pašes) u jov les arakhel meribnastar. Aňi o bare sikhade doktora na džanen te sasťarel sapeskero danderipen avka sar o sapvale. Sar oda? Bo o sapvale keren le sapenca ezera, ezera berša.

Paščačipnaste avle o **sapvale** andal e India dži andre Bizancia. Mi džanas le slugadženca, mi džanas le bikenadeskere karavanenca, ta the kalenge the kalenge kampelas vareko, ko bi džanelas te sasťarel sapeskero danderipen. The kada lačhes perlas sar le slugadženge sar le bikenadenge, te lenge vareko sikhavelas tijatros, mijel sapenca. Akor televiza na has! U sakoneske kempel relaksacija. (O slugadža the o karavani džanas pro pindre, džanas bare čhona, mušinde te khiňol avri, ačhelas pes, hoj pre jekh than ačhonas the jekh čhon. So sas te kerel? Talam lenas penca ajsedženen - lavutaren, artisten - so lenge kerenas dzeka, kaj lenge o d'ives sigeder te predžal).

Andre Bizancia mek paru dešberša o Athingani (Roma?) le sapen sikhavenas, vaj the kerenas sapeskere višeha, so kampelas - aľe andre Bizancia ajse sapa sar andre India na dživen, neve sapen na sas kaj te chudel, ta kodi phurikaňi profesija beršenca našliľa.

CVIČENÍ:

Kiden avri najfeder, najčačeder pheniben u keren paš leste kerestocis

1. O sapvale hin džene, so...

- a) chan sapen
- b) sikhaven sapen vaš o love
- c) uren gada sapuňa cipatar
- d) bikenen sapuňa

2. Ten hin vareko andre India danderdo sapestar, džal...

- a) andre špitaľa
- b) pal o šingune
- c) pal o sapvalo
- d) pal o rašaj

3. O Athingani preačhile te sikhavel sapen, bo

- a) lenge andre Bizancia dost na potinenas
- b) na has odoj ajse sapa so bi kampelas
- c) akor na has televiza
- d) chudle feder te sikhavel rukonen

4. O sapvale avle andre Indija

- a) pal e Bizancia
- b) le arijskone Indoevropaňenca
- c) dživenas odoj čirleder sar o Arijci
- d) pro sapa

5. Le bikenadenge le sapvalendar kampelas

- a) džuvľa
- b) saštariben the zabava
- c) love
- d) Devleskero kultos

Cvičení 5.

Vyslechněte si audionahrávku, potom si přečtete následující zadání a při opakovaném poslechu vyplňte dle romských zadání následující cvičení 5a + 5b:

5a: Kiden avri najfeder, najčačeder pheniben u keren paš leste kerestocis

1. Le Romeske hin:

- a) 65 berš
- b) 66 berš
- c) 47 berš
- d) 56 berš

2. Jov vakerel najbuter pal:

- a) peskero avutňipen
- b) peskero barvalipen
- c) peskero čhavoripen
- d) peskero phuripen

3. Leskero papus bikenlas:

- a) mačanka
- b) grajen gurumňen
- c) kozara
- d) mas

4. Paš e Dukla sas:

- a) baro mariben maškar o Roma
- b) baro mariben maškar o Roma the gadže
- c) baro frontos
- d) bari bokh

5. Le Romeskeri daj:

- a) le dades takoj kamelas
- b) na kamelas peskere dades
- c) kamelas mas
- d) kamelas peskere dades

5b: Phenen pale charnones (najbuter eфта lavenca!)

- 6. Kana o Rom uliľas?
- 7. Sar pes vičinlas o paňi so džalas telal lende?
- 8. Andre savo kher dživlas sar has cikno?
- 9. Savi buťi kerlas le Romeskero dad?
- 10. Soske pes o Roma evakuinde?
- 11. Soske le Romeskeri daj ačhiľas le dadeha?

PŘEPIS DIALOGU Z VIDEA:

Andro parkos

Murš: Prebačinen, pełas tumenge o bukełaris.

Džuvli: Jaaaj, pałikerav tumenge, ajso lačhore san.

Murš: Kaj siđaren?

Džuvli: Andre bući siđarav.

Murš: Hi? Tumen keren bući kadaj Prahate?

Džuvli: Kadaj kerav bući, ałe na bešav kadaj.

Murš: Khatar san?

Džuvli: Me som Hradcostar. A tumen khatar san?

Murš: Me som Holičistar.

Džuvli: Jaaaj, ta kada foros na prindžarav.

Murš: Oda foros pro Slovensko.

Džuvli: Jaaaj. Na mušinav tumenge te dvojinel?

Murš: Naa.

Džuvli: Na? Me som e Iveta.

Murš: Me som o Martin.

Džuvli: Som rado, hoj prindžarav tut.

Murš: Keci tuke berš?

Džuvli: Ta mange hin štarvaldeš he šov berš. A tuke keci?

Murš: Mange hin tranda the jekh.

Džuvli: Jaaaj, ta oda ternoro, lačhes.

Murš: Terneder sar tu.

Džuvli: Kada čačo. Hin tut romňi?.

Murš: Nane man romňi. Tut... Hin tut rom?

Džuvli: Man hin rom, hi.

Murš: Hin tut čhavore?

Džuvli: Hin man trin čhavore. A tut?

Murš: Man nane čhavore, ałe kamłomas bi.

Džuvli: Jaj, ta me del tuke o Del. Lačhes.

Murš: Ta me mušinav imar te džal.

Džuvli: He me, he me siđarav andre bući. Rado tut prindžardom.

Murš: Te aves bachtali the sasti.

Džuvli: He tu, he tu. O Del tut me adinel, but bacht he sastipen.

Poznámky k videu
